

SORTIDA GUIADA NATURA-CULTURA: PAS D'EN REVULL

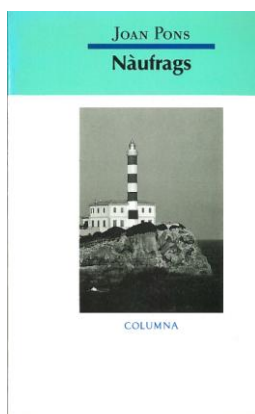
Cristòfol MASCARÓ (botànic)
Josefina SALORD (filòloga)

Els barrancs del migjorn de Menorca són uns espais enigmàtics, carregats d'energies, que desperten els sentits. Una mena de santuaris culturals i ambientals. Al seu interior sembla que el temps s'aturi. S'hi respira quietud. S'hi senten presències de tots els passats de l'illa. La serenor intranquil·la dels cementiris. De fet, els seus penyals estan plens de nínxols on descansen els nostres avantpassats. I és també on sobreviuen, penjades de les timbes, un munt de plantes, que han trobat aquí el seu últim refugi de la tramuntana, del sol aclaparador i de les arades.

Menorca va emergir del fons del mar fa un centenar de milions d'anys, formant part d'un massís que posteriorment es va esmicolar en les diferents illes del Mediterrani occidental. De llavors ençà, el territori menorquí ha sofert un munt de canvis geològics, climàtics i, en els últims temps, antròpics. Algunes de les plantes originades en aquell antic massís han anat trampejant les dificultats fins arribar a viure a l'illa encara avui. L'ambient on han sobreviscut és principalment el dels penyals ombrívols dels barrancs. El llarg temps que han romàs aïllades ha fet que aquestes plantes evolucionassin de manera independent i esdevinguessin exclusivitats úniques del nostre territori. Són els anomenats endemismes. El pas d'en Revull és un lloc paradigmàtic on observar aquestes plantes.

Cristòfol Mascaró

El barranc d'Algendar i un del seus espais més emblemàtics, el pas d'en Revull, han estat objecte de creació literària de primer ordre per la bellesa paisatgística i per la màgia de les llegendes populars que s'hi situen, començant per la de la novia d'Algendar, que travessa la literatura menorquina contemporània des de l'escriptor romàntic Miquel Eugeni Caimaris fins a l'actual Joan Pons. Viatgers com Gaston Vuillier han deixat, a més, constància de la fascinació del que no dubten a qualificar com a *paradís*.

La sortida al pas d'en Revull permetrà d'entrar en contacte amb algunes de les veus que han convertit el barranc d'Algendar i el pas d'en Revull en un espai literari: després de l'obertura de Maria Antònia Oliver i de Francesc d'Albranca, ens retrobarem amb la mirada externa, separada per cent anys, de Gaston Vuillier i d'Àlex Susanna; amb els poemes d'Andreu Ferrer Ginard i de Joan Timoner Petrus, i amb un text novel·lístic de Joan Pons, l'escriptor que ha convertit Ferreries en un veritable món literari.

Josefina Salord

El barranc d'Algendar és tan llegendari com el Toro: és com una baixada a les fondàries de la foscor per caminois de cabra on no hi arriba la llum del sol perquè la vegetació hi és tan espessa que forma un sostre compacte, gruixat i ben espès. Ha estat lloc d'amagatall de bandejats, de bruixes i de parelles, segons l'època i els costums. I tot això li ha donat fama de paratge estrany, perillós, guardador de coses i fets de vegades extraordinaris, de vegades inconfessables.

Maria Antònia OLIVER, *Les Illes* [Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 158]

Un dels llocs més delitosos des barranc d'Algendar és es pas d'en Revull.

A l'esquerra, davallant, té sa timba, o penyal tallat a plom, anomenat sa Penya fosca, i a la dreta, una gran roca rodonenca, més grossa que una casa.

Diuen que antigament pels rodols d'Algendar campava un moro bandetjat, robant allà a on poria i per poc que es descuidassin. Moltes vegades l'havien encalçat, però es moro, arribant a cert indret, es perdia de vista, com si es fongués. Només sabien que era moro i que tenia es cabells entortolligats: per açò li deien en Revull.

Però una vegada no li valgué sa llestesa i li afinaren s'amagatall: el tenia an es mal lloc de sa Penya fosca, atapat de bosc espès, cobert d'heurers.

Per desencauar-lo, pigaren foc a s'espessura. I amb es temps hi feren passar es camí des Barranc, per dins aquell rocam, i per açò a tal indret se li dóna es nom de pas d'en Revull.

Francesc CAMPS i MERCADAL (Francesc d'Albranca), *Folklore menorquí de la pagesia*, tom II [Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 1986 i 2007, p. 65]

I. GASTON VUILLIER (1893)

Sobre una sèrie de planes mamellonades, bonyegudes, pedregoses, àrides, on els meus ulls es perden en aquesta hora matinal, s'obre una escletxa: és el barranc. (...) Els morros rogens del barranc, tallats perpendicularment, s'enfonsen dins les profunditats del terreny, mentre les línies capritxoses de les seves voreres van perdent-se a la llunyania cap a la mar. El guia es fica per una estreta fissura dissimulada entre dues roques; després davallam per un camí estret i fosc que contorna blocs enderrocats, espècie de passadís sota arcs de verdor.

De tant en tant ja no veim el cel, anam per dins una nit verda, a través d'una atmosfera de maragda que a vegades travessa un raig d'or.

Un rierol corre graciosament pel fons del barranc, que s'estreny, es contreu, s'ofega, s'enfosqueix o s'il·lumina entre les roques enlluernadores.

Aquest *riu* omple la gorja amb un murmurí; s'enfonya, desapareix, fa rodar un molí, després un altre, i després reapareix com un mantell espirejant on es banyen els reflexos dels tarongers i de les canyes de la vorera.

És un paradís terrenal: els ocells aquàtics hi viuen en gran nombre, i els ocells cantadors no s'aturen de fer-s'hi sentir. La vegetació, que, allà dalt, sobre les gropes muntanyoses de Menorca, s'inclina tota esmorteïda, part característica d'aquesta illa, aquí s'alça dreta, frondosa, opulenta. Les magranes mig obertes fan doblegar les branques, es balancegen amb el buf d'una brisa tèbia, deixant fugir els seus grans de robí, que roden, desgranats, pel caminó, que sembla sembrat de pedrerries.

Pertot hi ha boscos de tarongers i de llimoneres, flors, perfums, esvoletecs, concerts d'ocells, palmeres que eleven els seus plomalls tremolosos contra l'espadat que es retalla amb viva aresta resplendent sobre el firmament.

De tant en tant es veuen cases arraulides com nius d'oronelles contra aquest espadat; després s'eleva una penya, com una fletxa de catedral, a un punt on el barranc es bifurca.

Vaig estar tot un dia dins aquest barranc d'Algendar; vaig seguir durant molt de temps els seus caminois embalsamats, perdent-me per dins els boscos místics, escoltant llargament cants de pastor, que vénen de dalt de tot, cap a l'atzur, cants de joventes i cants d'ocells, exhalant-se dels bosquets, i vaig tornar a Subervell tot enlluernat per aquella visió.

Gaston VUILLIER, *Les illes oblidades. Viatge a les Illes Balears* [Palma: Editorial Moll, 1973, p. 179-183]

II. ANDREU FERRER GINARD (1913)

Gojosa té Menorca, com bell alberg de fades
reclòs en ses entranyes, un ignorat verger.
En ell volen pels aires amb fresques alenades
aromes que hi escampen les flors tot just badades
perfums de taronger.

Mirat de dalt les penyes que formen sa barana
sembla una serp monstruosa de mides colossals,
corrent angulejanta fins a la mar llunyana.
Sa coa n'és Son Pruna; son cap, Santa Galdana,
que beu dins els fondals.

Lluny de remors insanes, ben lluny de tota vila,
en ell tan sols hi guaita amorosit el sol.
L'heurerera sempre verda pels alts penyals s'enfila
a on en primavera s'amaga i hi refila
lo tendre rossinyol.

Sols escoltats pels ecos ocults en l'espessura
allà en tot temps s'hi senten cantars de passarells,
remors d'aigües que corren pels boscos de verdura,
formant conjunt harmònic amb veus de la Natura
i músiques d'ocells.

Tonalitats diverses coloren el paisatge
pel vianant que passa formant un dolç encís;
els ecos allà parlen amb misteriós llenguatge
talment com si guardassin dins tan vistós paratge
un tros de paradís.

Allà pengen taronges com un esclat de vida
rient entre els brancatges del verd tarongerar.
L'arbreda sempre es troba de flors o fruit guarnida,
i una ombra sana i fresca als vianants convida
a seure i reposar.

Esbart de cases blanques penjades amb sorpresa
dels alts penyals adornen aquells augusts parany.
Estol d'estàtues gregues guardant amb placidesa
tan ric verger i esveltes reflecten sa nuesa
en l'aigua dels estanys.

De fonts i fontanelles brollant entre l'heurera
ne corre i salta l'aigua fent moldre el vell molí.
Lo que antes era síquia se torna torrentera,
que es dorm en gorgs pacífics o corre joguina
cap a la mar sens fi.

Com més l'homo s'interna entre amorosa flaire
fruit dels bells paisatges que riuen entorn seu,
amb càndida inconsciència aixeca el cap a l'aire,
sos ulls al cel se giren, son cor amunt s'enlaira
i aprèn d'alabar Déu.

Andreu FERRER GINARD, «El barranc d'Algendar» [*Llum Nova*, quinzenari independent, Es Migjorn Gran, 1/02/1913]

III. JOAN TIMONER PETRUS (1977)

El barranc d'Algendar és un paradís
que el Creador, tement la tramuntana,
volgué amagar en el fons d'un gran abís,
fent amb son dit un solc damunt la plana.

Llocs, horts i coves pengen al pendís,
d'arbres de fruita en els bancals hi ha ufana;
al fons corre el torrent cap a l'encís
de la cala sublim: Santa Galdana.

A l'hora capvespral, quan s'adorm l'illa,
canta una veu la cobla a la pubilla
que, enamorada, s'esposà amb el mar.

—«La núvia d'Algendar avui és en terra,
i demà serà en mar». —La veu no s'erra:
Tota Menorca és núvia d'Algendar.

Joan TIMONER PETRUS, «Barranc d'Algendar» [L'illa d'argent, Menorca: Edicions Nura, 1977, p. 28]

IV. JOAN PONS (1993)

La rara bellesa de la noia atragué molts curiosos i científics, que proveïts d'utensilis, màquines de motor i mesuradors inhabituals registraren les característiques antropomorfes de la noia, creuaments sanguinis familiars, costums alimentaris, fluxos vaginals, orina, exercicis habituals, relacions socials... i descobriren que la culpable de l'esponerositat física de la noia era una falguera molt abundant a la zona, la falzia *Adiantum capillus-veneris*, que la noia tenia

per costum mastegar quan passejava pel canal, anava als molins d'aigua o mentre ajudava els seus germans a collir taronges i llimones dels arbres fruiters. La falzia o, més ben dit, la substància que segregava la planta, en esser esmicolada per les seves dents i entrar en contacte amb la seva saliva, era la responsable directa de l'exuberància extraordinària de la noia. Es muntà una petita indústria al voltant de la falzia i l'enginyer agrònom Andreu Parpal i el químic Pere Petrus intentaren aïllar la substància miraculosa, embotellant-la en recipients de cristall que s'intentaren exportar sense molt d'èxit al Continent. Les ampolles portaven una etiqueta amb un retrat de Rosaura Morlà, obra d'un viatger anomenat Gaston Vuillier, dibuixant de *Le Monde* i lector de Proust. Aquest volgué dibuixar-la nua perquè s'apreciessin amb més claredat els efectes del meravellós elixir, però els pares de la noia s'hi oposaren en rodó i deixaren que la dibuixàs amb el vestit típic de la regió, consistent en faldilla, camisa, mitges i rebosillo.

Joan PONS, Nàufrags [Barcelona: Columna, 1993, p. 24-25]

V. ÀLEX SUSANNA (1995)

(...) ens enfondim, ara sí, pel barranc: a un li fa l'efecte d'haver-hi davallat –com es davalla a un pou o a un avenc–, d'haver-s'hi ficat –com ens fem a una llodriguera–, de trobar-se en un lloc sota terra, espessa com és la sobtada foscor que ens embolcalla. Sou literalment engolit per una mena de túnel d'ombra, un encanyissat espontani i eficaç per on a penes s'esmuny cap raig de llum... Degusteu, sí, assaboriu intensament l'olor rasposa de les figueres i esbarzers, dels caquis, sentiu el xiuxiueig vague d'algun corrent d'aigua, topeu per totes bandes amb una vegetació quasi luxuriant –no oblidem que som en una illa anomenada Sa Roqueta– i silvestre, deixada de la mà de Déu, que campa i campeja tant com vol. Tot plegat dura prou perquè us en meravelleu. Després d'aquest intens ritm d'iniciació, corejat per una esbojarrada piuladissa d'ocells invisibles, el barranc us obre els braços, tot ell es dilata, s'eixampla, s'expandeix com un pulmó potent. En una paraula, es deixa veure. Us trobeu de sobte al bell mig d'un congost enfondit entre penyes alteroses que la climatologia ha cisellat amb obstinat afany, és a dir, d'acord amb l'atzar més implacable i capriciós: jun espectacular fris o retaule es descabdella al davant dels vostres ulls, i acredita el temps com el millor escultor abstracte de tota la història! Sortosament, però, l'aparició incisiva d'un soter –l'única mena d'àguila autèntica que viu a l'illa– que deu tenir el niu en algun d'aquests penyals, o, més enlairada i majestàtica, la d'un milà que ens sobrevola concèntricament, ens distreuen de tanta abstracció i penúria... i ens recorden on som.

Àlex SUSANNA, *Quadern de Fornells* [Barcelona: Columna, p. 37]